
Muzikologické dialogy 1984

Sborník z hudebněvědného symposia v Chrudimi
18.-20. října 1984

Redigoval a k tisku připravil
Stanislav Bohadlo

Vydala Česká hudební společnost - muzikologická sekce
v Praze

Hradec Králové 1986

Petr Daněk

LITERÁTSKÉ BRATRSTVO

V JAROMĚŘI V DOBĚ

PŘEDBĚLOHORSKÉ

V tomto příspěvku jsou shrnuty poznatky, ke kterým jsem dospěl při studiu pramenů, vztahujících se k činnosti literátského bratrstva v Jaroměři v době předbělohorské. Toto literátské bratrstvo vyniká mezi ostatními poměrně značnou četností a různorodostí pramenů a dokumentů dokládajících jeho existenci. Zároveň však naprosto nevyniká nepracovaností těchto materiálů. O jaroměřském literátském bratrstvu se můžeme dozvědět základní, i když často neúplné informace, pouze z historických prací z konce minulého století^{1/} nebo z příležitostných článků z doby nemálo pozdější.^{2/}

Prameny můžeme v zásadě rozdělit podle jejich charakteru na nehudební a hudební. Z nehudebních je bezpochyby nejvýznačnější pramen tzv. Kniha pamětí^{3/}, obsahující stanoviny bratrstva, matriku členů a řadu dalších zápisů zachycujících cenné informace o existenci bratrstva. Kniha pamětí je v literatuře často vzpomínána^{4/}, autoři však znali tento pramen zřejmě pouze zprostředkovaně, neboť přebírali informace o její existenci jen ze starší literatury^{5/}. Kniha pamětí dokumentuje činnost bratrstva od roku 1596 do roku 1776.

Pro námi vymezené období přináší Kniha předně soubor stanov datovaných již rokem 1589, které se obsahem i formulací jednotlivých artikulů příliš neliší od stanov ostatních

literátských bratrstev z 2. poloviny 16. století. Stanovy tvoří celkem dvanáct článků. Jako hlavní povinnost člena literátského bratrstva zdůrazňuje privý článek, aby " ... jeden každéj podle své nejvyšší možnosti nato se snažil, kterakby skrze něho Pán Bůh ctěn a veleben byl." Další dva články upřesňují činnost členů: "Věda tehdy jeden každéj jak vedle své povinnosti Pána Boha ctíti má, povinen bude aby všelijaké lenosti zanechaje, hned brzy po zvonění do chrámu Páně šel a na místě jemu náležejícímu ... najíti se dal." Ve čtvrtém článku stanov se hovoří o hudební aktivitě bratrstva: " ... Poněvadž ne všickni mezi námi literním uměním a známostí rozličnosti zpěvu vedle umění muziky obdařeni jsme, takto v tomto čtvrtém artikulu se řídit budeme: Každého dne Páně Nedělního, i v svátky výroční a apoštolské, hned jakžby po sezvání bylo, abychom se na kruchtě literátské všichni veřejně, i ti kteří čísti neumějí, krom osob ouředních ... najíti se bez všelijaké vejmluvy dali a tudy povinnosti své křesťanské dosti činiti hleděli. Tak aby v jednu neděli Páně od nás všech jedním hlasem, totiž Chorálem, a druhou rozličnostmi hlasův vedle povahy muziky Cantu figurativo v chrámě Pánu Bohu slouženo a s pobožností zpíváno bylo."

Pátý artikul stanov upřesňuje pokuty za nedodržení dohodnutých povinností: "Takové zpívání a jména Božího oslavování, kdož by koli z nedbalosti, vožralství a neb z lenosti zaspal a na kruchtě literátské ... spatřín nebyl, ten každý .. do pokladnice literátské, jestliby dokud Introit, Kyrie a Et in terra zpívá nepřišel, 3 groše český a kdyby Alelluja,

Prosou, Patrem zmeškal 6 grošů č. a pakliby k kázání a k Sanctu přijíti zanedbal, tehdy 9 grošů č. pokuty ... dal."

Zbylých šest článků stanov nabádá členy bratrstva ke svornosti a vzájemné lásce, přičemž se zvláště zdůrazňuje, aby: "Páni starší ... pobožným a příkladným životem jiné pány bratry předcházeli ... " a aby všichni členové doprovázeli své zemřelé spolubratry k hrobu.

Kniha pamětí dále obsahuje matriku členů, kteří byly od doby pořízení knihy, tj. od roku 1596, do bratrstva přijati. Pro období 1596 až 1620 je v matrice uvedeno 94 jmen. U každého člena uvádí matrika vedle jména i údaje o původu, vzdělání, druhu řemesla či živnosti, a příbuzenských vztazích, čímž se stává důležitým a dosud nedoceneným pramenem i pro studium historicko - sociologické. Komparací s městskými knihami,^{6/} které přes očekávání žádné údaje o činnosti literátského bratrstva neobsahují, je patrné, že mezi členy bratrstva patřili^{7/} všichni přední občané města.

Další z nehudebních pramenů je tzv. Napomenutí literátské, dokument to svého druhu jedinečný.^{8/} Celý název zní "Napomenutí literátské těm, kteří dobře zpívati neumějí, vydané z hlavního města Prahy z kůru Tejnského." Text je napsán na papír většího formátu, který je připevněn na dřevěném podkladu. Toto Napomenutí obsahuje vtipně zveršované zásady pro zpěváky, zpívající na literátském kůru. Při vši

vtipnosti autora textu, představuje Napomenutí zřejmě soubor skutečně funkčních zásad, o čemž svědčí i následující výňatek:

"Kdo žádáš zpíváním Boha chváliti
a bližním svým k vzdělání posloužiti,
zpívej rozumně, nebeč jako tele,
sám tvůj vřesk nic neprospívá v kostele.
Vypovídej slova ostře a vážně,
srdce k Bohu obrácené měj snažně.
Hleď tónu, přestávek dobře užítí,
směšných koleratur nechtěj činiti.
Toto pak především pilně zachovej,
na kantora svého nejvíc pozor dej,
on nechť sám začíná, s nim nezačínej,
za ním se v třetí slabice počna zpívej,
vždy v přestávkách, v konci verše přestaň,
nechť /finálu?/ kantor vždy vydržuje sám.

.....

Ať začne vejš neb níž zpívej pohodlně,
a nepospíchej ani se za ním vleč,
neb to obě jest velmi mrzutá věc.
Sprav se v tom s kantorem, nic sám nečině,
natáhni /se neb?/ tvůj hlas omylně,
za jiným nevej, aniž dvoj hlasu,
rač zpívat přestaň a modli se k Bohu.
Ale zpívej přirozeným hlasem svým,
budeš Bohu i dobrým lidem milým.
Vážně do knih hleď, po stranách nehlídej,
ne po paměti, než jak text jest zpívej,
zanech smíchu, šeptání a rozprávek,
ukaž žes Boha milující člověk.
Rozuměj co mluvíš a komu zpíváš,
jinak sobě a bližním neprospíváš.

.....

Slušně a pobožně, z lásky k Bohu zpívej,
tak se dvakrát modliti budeš, to znej,
za sebe, za bližní své po všem světě,
mysl jiných hneš k následování tě."

.....

Nejsem si vědom, že by se stejný či obdobný pramen dochoval v pozůstalosti po jiném literátském bratrstvu. Je to, podle mého názoru, zřejmý doklad styků mezi jednotlivými literátskými bratrstvy v Čechách, potvrzující svým způsobem i určitou prioritu, resp. vyjímečnost týnského literátského bratrstva. Na druhé straně nám tento dokument napovídá mnohé o dobové provozovací praxi.

Poslední z nehupebních dokladů k činnosti jaroměřského literátského bratrstva jsou dveře od bývalé skříně,^{9/} která byla umístěna na kůru v kostele sv. Michala a sloužila zřejmě k přechovávání not a podobného materiálu. Podle stále dobře čitelného nápisu na vnější straně dveří, pocházejí z roku 1585 a po stránce řemeslné nelze jejich výrobci upřít zručnost. Doposud se mi nepodařilo zjistit, zda byly kolegy kunsthistoriky zařazeny do širších souvislostí z hlediska dějin užitého umění v období české renesance.

Z hupebních pramenů se do dnešních dnů dochoval kancionál z roku 1566,^{10/} rorátní kniha zvaná též speciálník z roku 1593^{11/} a dvě hlasové knihy vokální polyfonie z období cca 1580-1612.^{12/}

Kancionál byl koupen do majetku literátů v roce 1566, obsahuje české písně seřazené podle běhu církevního roku počínajíc adventem. Vedle toho kancionál obsahuje přehledný abecední rejstřík písní a vpisky majitelů a uživatelů, dokumentující zřejmě počátky činnosti jaroměřských literátů. Na předním příděští foliantu se dočteme údaje o koupi rukopisu a jména 29 členů literátského bratrstva z šedesátých let 16. století.

Knihá rorátní, v literatuře též zvaná Speciálník, byla bratrstvem zakoupena roku 1593 od Matyáše Litoměřického, "měštěnína a senátora města Hradce Králové nad Labem." Obdobně jako kancionál, byl i rorátník postižen protireformačními zásahy, připisovanými Antonínu Koniášovi.

Donedávna neznámým pramenem byly dvě hlasové knihy motet, se vši pravděpodobností z majetku jaroměřského literátského bratrstva. Referoval jsem o nich blíže na nedávné konferenci Společnosti pro starou hudbu,^{13/} proto bych zmínil jen základní údaje. Pramen tvoří dva hlasy ze 166 převážně pětinlasých skladeb motetového typu a jedné mše. Vyjímečnost tohoto pramene vyplývá z relativní četnosti původních českých skladeb v něm obsažených. Jeho pisatelem a autorem několika zapsaných skladeb byl zřejmě Václav Dačický, měšťan jaroměřský, který působil jako kněz v okolí Jaroměře.^{14/} Užívání tohoto pramene jaroměřskými literáty nelze přímo doložit, ale je více než pravděpodobné.

Na závěr si shrňme zásadní a základní údaje o jaroměřském literátském bratrstvu v době předbělohorské:

- 1/ Vzniklo v průběhu 1. poloviny 16. století, nejpozději však v šedesátých letech, neboť z této doby je doložena koupě kancionálu, který mj. obsahuje dobové vpisky hovořící s naprostou samozřejmostí o existenci literátského bratrstva.
- 2/ Působilo na kůru kostela sv. Mikuláše.
- 3/ Z hlediska konfesijního bylo utrakvistické.
- 4/ Po bělohorských událostech se jeho činnost na dobu asi pěti let přerušila, neboť z této doby neexistují zápisy v Knize pamětí.
- 5/ Těšilo se přízni občanů města.
- 6/ Udržovalo kontakty s dalšími literátskými bratrstvy v Čechách.
- 7/ Od devadesátých let 16. století do dvacátých let 17. století se členy bratrstva stala téměř stovka jaroměřských občanů.
- 8/ Díky časové návaznosti dochovaných pramenů jsme velmi dobře informováni o množství členů, d.f. známe řadu konkrétních jmen, s nimi související funkce a množství dalších osobních údajů a souvislostí.
- 9/ Užívání nástrojů, a to ani varhan, není doloženo; prvé varhany byly v kostele sv. Mikuláše postaveny až r. 1629.^{15/}

- 10/ Hudební aktivita jaroměřského literátského sboru v předbělohorském období je doložitelná třemi rukopisy, které obsahují repertoár české jednohlasé písní, českého chorálu a vokální polyfonie.

Podčarové poznámky:

- 1/ Srov. F. Tadra, Sborové literátův čili kůry literácké v Čechách, in: Památník pražského Hlaholu, Praha 1886, s. 14, 35, 47, 69. Dále K. Konrád, Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literáckých bratrstev, I., Praha 1893, s. 470 a. d. Dále A. Ryoička, O bývalých společnostech čili kůrech literáckých, in: Památky archeologické, sv. X, s. 719. Dále A. Knapp, Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem, Jaroměř 1887, zvl. s. 68.
- 2/ Srov. V. Exner, Literátský konvent v Jaroměři, in: Ročenka městského muzea v Jaroměři, IV/1933, s. 7-9.
- 3/ Uložena v Památníku národního písemnictví v Praze, pod signaturou D.C.II.2. Za upozornění na tento pramen děkuji dr. M. Trucovi.
- 4/ Srov. podč. pozn. č. 1, vyjma čtvrtého titulu.
- 5/ Nejstarší informaci jsem našel in: J. A. S. Ritter von Riegger, Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, X. Heft, 1790, s. 178.
- 6/ Srov. Okresní archiv v Náchodě. Průvodce po archivních fondech a sbírkách. Zpracoval E. Bouza. Hradec Králové 1973.
- 7/ Do jaké míry formálně nelze dost dobře určit.

- 8/ Uloženo v současné době v Městském muzeu v Jaroměři. Cituje ho a v přepisu uvádí V. Exner, srov. podč. pozn. č. 2.
- 9/ Uloženy v městském muzeu v Jaroměři.
- 10/ Městské muzeum Jaroměř, sign. 05277.
- 11/ Srov. podč. pozn. č. 10.
- 12/ Knihovna Národního muzea, sign. IV H 64/I, II.
- 13/ Srov. Sborník referátů z konference "Nové poznatky o starší české a slovenské hudbě", Praha 1984, v tisku.
- 14/ Údaje o osobě Václava Dačického jsou obsaženy v těchto materiálech: Rukověť humanistického básnictví, sv. 4, N-R, s. 38, Carmina exequialia, lugentia obitum ...; v městských knihách z Jaroměře, uložených v současné době v Okresním archivu v Náchodě - kn. 5/A.50, D.36; kn. 7/C.16, F.22; kn. 11/A.15, C.75. Dále též A. Knapp, Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem, Jaroměř 1887, s. 70, 71; J. St. Polický, Kniha o Jaroměři, Jaroměř 1912, s. 73.
- 15/ Srov. podč. pozn. č. 1, A. Knapp, s. 134.